

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาค้นคว้าอิสระ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำแม่เทย อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1. เพื่อศึกษากระบวนการในการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้
2. เพื่อศึกษาสัมฤทธิ์ผลในการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ หัวหน้าครัวเรือนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่ใช้ประโยชน์ที่ดินในลักษณะไร่หมุนเวียน ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เทย ตำบลแม่ตื่น อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 120 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสังเกต และแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลทางสภาพเศรษฐกิจ และสังคม การวัดระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ต้นน้ำ ทศนะคติและความเชื่อของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำแม่เทยเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้

ข้อมูลที่รวบรวมมาในส่วนของการสัมภาษณ์และการสังเกต ได้นำมาเขียนในเชิงพรรณนา ส่วนข้อมูลที่รวบรวมมาในส่วน of แบบสอบถาม ได้นำมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for windows สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เทย

ในการศึกษาค้นคว้าประชากรกลุ่มตัวอย่าง เพศชาย คิดเป็นร้อยละ 94.2 สถานภาพของกลุ่มตัวอย่างสมรส คิดเป็นร้อยละ 95.0 อายุอยู่ระหว่าง 21 - 35 ปี คิดเป็นร้อยละ 43.3 ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมีระยะเวลาอาศัย 11 - 20 ปี การใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำการ

เกษตรกรรมแบบไร่หมุนเวียนเป็นส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 84.2 ส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือ คิดเป็นร้อยละ 90.0 ไม่มีเอกลักษณ์ลัทธิในการถือครองที่ดิน คิดเป็นร้อยละ 100

ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของทรัพยากรและการใช้ที่ดินในพื้นที่ต้นน้ำของชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตต้นน้ำแม่เทย

ในการศึกษาประชากรกลุ่มตัวอย่าง เรื่อง ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ต้นน้ำ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับมากกับข้อความที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ส่วนใหญ่ เห็นว่าคนสามารถอยู่ร่วมกับป่าไม้ได้โดยมีการเกื้อกูลกัน คนจะต้องพึ่งพาธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ ทรัพยากรป่าไม้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคน ประชากรส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของป่าไม้ ได้แก่ ป่าไม้เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธาร ช่วยซับน้ำในฤดูฝนและจะควบคุมปริมาณการไหลของน้ำในลำธาร ป่าไม้ช่วยลดความรุนแรงการไหลของน้ำและป้องกันการพังทลายของดิน ผลกระทบจากความแห้งแล้ง การขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง การพังทลายของหน้าดินทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ และความสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพเกิดจากผลของการบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่าไม้

ทัศนคติและความเชื่อของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำแม่เทยเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้

พบว่าประชากรกลุ่มตัวอย่าง มีทัศนคติและความเชื่อในระดับมากเกี่ยวกับการทำไร่หมุนเวียนเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบอนุรักษ์ดินและน้ำ เป็นการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ต้นน้ำ การทำไร่หมุนเวียนช่วยให้ดินมีเวลาพักตัว เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน

ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความเชื่อ พิธีกรรม เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เทย

ภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงในพื้นที่ต้นน้ำแม่เทย แบบไร่หมุนเวียนเป็นองค์ความรู้ที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่น ซึ่งได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษในรูปแบบของความเชื่อ ประเพณี กฎระเบียบของชุมชนและเกิดจากประสบการณ์ด้วยตัวเอง เกิดจากการเรียนรู้ จากการสังเกตเห็นจากเพื่อนบ้าน จากการแนะนำจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชน

5.1.2 กระบวนการในการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้

กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการถ่ายทอดและกระจายความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ประสบการณ์ เพื่อดำรงชีพ โดยการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งมาโดยตลอด ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านของชาวกะเหรี่ยงโดยการถ่ายทอดโดยตรงและการบอกเล่า ซึ่งการเรียนรู้เริ่มจากครอบครัวและเครือญาติ กระบวนการเรียนรู้ผ่านการพูดคุยและการปฏิบัติ ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยตรงจากครอบครัว เช่น พ่อ แม่ พี่ และเครือญาติ การถ่ายทอดผ่านทางพิธีกรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญาชาวบ้านของชาวกะเหรี่ยงถูกถ่ายทอดและได้เรียนรู้จากบรรพบุรุษผ่านทางพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมการเลี้ยงผีไร่ การเลี้ยงผีน้ำ เพื่อเป็นการขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และช่วยดลบันดาลให้ผลผลิตเจริญงอกงาม เป็นการขออนุญาตเจ้าป่าเจ้าเขา ซึ่งจะสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งความเชื่อเป็นสิ่งช่วยควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ตลอดจนการควบคุมการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนให้สามารถอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างเกื้อกูลกัน การถ่ายทอดผ่านทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ในการประกอบอาชีพของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมในการยังชีพ ซึ่งส่วนใหญ่จะปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครอบครัว โดยการทำไร่หมุนเวียน ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนสืบทอดไปเป็นวัฒนธรรมชุมชน

5.1.3 สัมฤทธิผลในการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ของชาวบ้านเอง เพื่อนำมาแก้ไขปัญหา โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ในการแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่น ชุมชนที่อาศัยอยู่ในป่ามีชีวิตความเป็นอยู่ผูกพันอยู่กับป่า ซึ่งจะมีการเรียนรู้มีการสะสมประสบการณ์ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ เพื่อสนองความต้องการชุมชนให้ยั่งยืนตลอดไป ชุมชนจะใช้ภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดในอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์ของชุมชนทั้งปัจจุบันและในอนาคต การใช้ที่ดินแบบไร่หมุนเวียนของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงเป็นรูปแบบการใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ดินและน้ำ

การใช้ที่ดินทำการเกษตรกรรมแบบไร่หมุนเวียน เป็นขบวนการในการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินตามธรรมชาติ ซึ่งในการปรับปรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์เพื่อใช้ในการเพาะปลูกในปีต่อไป ชาวกะเหรี่ยงจะพึ่งพาธรรมชาติ โดยผ่านขบวนการทางด้านพิธีกรรมและความเชื่อ

วัฒนธรรม และภูมิปัญญาบรรพบุรุษ ในการเลือกสถานที่สำหรับทำไร่หมุนเวียน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ ความเชื่อ ตลอดจนพิธีกรรมของชุมชนจะควบคุม ติดตามตรวจสอบการใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำไร่หมุนเวียนให้เป็นไปตามระบบเชิงอนุรักษ์ดินและน้ำ นอกจากนี้จะไม่ให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศแล้วยังต้องไม่ให้มีผลกระทบต่อคนในชุมชน เช่นการไม่ถางไร่บริเวณขุนน้ำที่ชุมชนในร่วมกันหรือขุนน้ำบนพื้นที่นาดำ โดยอาศัยภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและจากประสบการณ์ของตนเอง

5.1.4 การปรับเปลี่ยนรูปแบบและกระบวนการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากสภาพปัญหาการเพิ่มขึ้นของประชากรชาวเขาเพื่ออาศัยอยู่ในพื้นที่ ความต้องการผลผลิตที่เพิ่มขึ้นเพื่อสนองความต้องการของประชากรที่เพิ่มขึ้น การเพิ่มผลผลิตส่วนใหญ่จะขยายพื้นที่เพื่อเพิ่มผลผลิตทำให้พื้นที่ป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารถูกบุกรุกทำลาย ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ ตลอดจนผลกระทบต่อชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำ ซึ่งการปรับตัวของชุมชนในการใช้ประโยชน์ที่ดินต้องปรับเปลี่ยนแบบและกระบวนการใช้ประโยชน์ที่ดิน เนื่องจากสถานะการณ์ทรัพยากรป่าไม้ และขีดความสามารถการรองรับของทรัพยากรธรรมชาติ เกิดจากนโยบายการจำกัดพื้นที่ของรัฐ ทำให้ชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่เตย ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบและกระบวนการการใช้ประโยชน์ที่ดิน เช่น การลดขนาดพื้นที่ในการทำไร่ลง การลดระยะเวลาหมุนเวียนลงจากเดิม 6 - 7 ปี เหลือประมาณ 3 - 4 ปี การเพิ่มพื้นที่ในการทำนาขั้นบันไดและการทำสวนแทนการทำไร่

5.2 การอภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านกับการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนลุ่มน้ำแม่เตย อำเภอท่งชัย จังหวัดเชียงใหม่ สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้.

5.2.1 กระบวนการในการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้

ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นการนำเอาความรู้ประสบการณ์ที่สะสมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตของชุมชนในวิถีชีวิตการผลิตของชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง กระบวนการในการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านความเชื่อเรื่องผี ประเพณี วัฒนธรรมชุมชน การบอกเล่าโดยผ่านพิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมของชุมชนการลงมือประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษ การถ่ายทอดเชื่อมโยงประสบการณ์มาโดยตลอดในแต่ละครอบครัว การจัดระบบงานและความรับผิดชอบ

ให้แก่สมาชิกครอบครัวแต่ละคน ผู้สูงอายุหรือผู้อาวุโสมีหน้าที่ให้คำปรึกษา อบรมสั่งสอนจริยธรรม และถ่ายทอดคุณค่ารวมทั้งองค์ความรู้ของชุมชนที่สืบทอดมาให้กับเด็ก พ่อแม่ และญาติพี่น้อง มีฐานะเป็นครูในการถ่ายทอดความรู้ โดยวิธีการถ่ายทอดความรู้แบบการนำไปปฏิบัติ ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวกะเหรี่ยงพอสรุปได้ดังนี้ การถ่ายทอดโดยตรงและการบอกเล่า ซึ่งการเรียนรู้เริ่มจากครอบครัวและเครือญาติ ลูกจะติดตามพ่อแม่ไปทำงานในไร่นา ลูกจะได้เรียนรู้ชีวิตในการทำงานในไร่นาจากพ่อแม่ กระบวนการเรียนรู้ผ่านการพูดคุยและการปฏิบัติให้ดู ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยตรงจากครอบครัว การถ่ายทอดผ่านทางพิธีกรรมความเชื่อ ภูมิปัญญาชาวบ้านของชาวกะเหรี่ยงถูกถ่ายทอดและได้เรียนรู้จากบรรพบุรุษผ่านทางพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมการเลี้ยงผีไร่ การเลี้ยงผีน้ำ เพื่อเป็นของขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และช่วยดลบันดาลให้ผลผลิตเจริญงอกงามและเป็นขออนุญาตเจ้าป่าเจ้าเขา การถ่ายทอดผ่านทางวัฒนธรรมของชุมชน วิธีการดำเนินชีวิตที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ

กระบวนการในการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านของชุมชนชาวกะเหรี่ยงลุ่มน้ำแม่ทย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาค้นคว้าแบบอิสระของประเสริฐ การะการศุภการ (2540) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการสืบทอดภูมิปัญญาในการทำไร่หมุนเวียนของชุมชนเผ่ากะเหรี่ยง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่จาง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า รูปแบบการสืบทอดของชุมชนมี 2 ระดับ คือ ระดับครอบครัวและเครือญาติ โดยผ่านกิจกรรมในชีวิตประจำวันและพิธีกรรมมีรูปแบบการสืบทอดแบบดั้งเดิมตามประเพณีและการสืบทอดผ่านกระบวนการงานพัฒนา การสืบทอดภูมิปัญญาผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ มากมายในระดับครอบครัว เครือญาติและชุมชน เช่น พิธีมัดมือให้ขวัญก่อนเก็บเกี่ยวข้าว พิธีบูชาเทพเจ้าต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศและระบบการผลิต ระดับชุมชนโดยสืบทอดผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ในรอบปีการผลิตและวงจรชีวิตของคนในชุมชนและพิธีกรรมในระดับชุมชน ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดองค์การผลิต สหทยา วิเศษ (2540) ได้ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ กลุ่มฮักป่าศรีถ้อย ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา พบว่าการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน ในระดับชุมชน โดยผ่านกระบวนการกิจกรรมที่เกิดจากการประยุกต์ประเพณีทางพุทธศาสนา โดยใช้กิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและระบบนิเวศของชุมชน

ซึ่งกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการปลูกฝัง การสั่งมอบ การถ่ายทอด หรือการสืบทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ และวิถีการดำรงชีวิตให้กับสมาชิกของชุมชนนั้น เพื่อที่จะสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่มีความกลมกลืนกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มั่นคงและยั่งยืนตลอดไป

5.2.2 สัมฤทธิผลในการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงลุ่มน้ำแม่เทย เป็นใช้ความรู้ประสบการณ์ที่ได้รับสะสมจากอดีตและปัจจุบัน ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษในลักษณะแบบไร้หมุนเวียน พบว่า การทำไร่หมุนเวียนเป็นวิธีการใช้ที่ดินเพื่อเพาะปลูกข้าวและพืชอื่น ๆ โดยวิธีการ โคน เผา ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลาหนึ่งฤดูเพาะปลูกแล้วย้ายไปปลูกในพื้นที่อื่นในปีถัดไป และปล่อยให้พื้นที่ไร่เก่าฟื้นตัว เพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติของป่าที่จะสามารถฟื้นตัวเองได้ แล้วจึงจะย้อนกลับมาใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกพื้นที่เดิม โดยจะหมุนเวียนต่อเนื่องกันไป ซึ่งการจัดการทรัพยากรชุมชนของชนเผ่ากะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เทยเป็นการจัดการที่เป็นการสืบทอดปรับปรุงต่อเนื่องมาจากความเชื่อ วัฒนธรรม พิธีกรรมและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ในการเลือกสถานที่สำหรับทำไร่ พื้นที่ที่เหมาะสมและมีความอุดมสมบูรณ์ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม

องค์ความรู้การจัดการระบบความเชื่อการจัดการระบบไร่หมุนเวียน ของชนเผ่ากะเหรี่ยงมีประวัติศาสตร์อันยาวนานของการใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำไร่หมุนเวียน ซึ่งได้มีการพัฒนาประสบการณ์ตามสถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเชื่อมโยงต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชนเพื่อให้สามารถมีชีวิตอยู่รอดได้ โดยการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการดำรงชีวิตของชุมชน การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการดำรงชีวิตของชุมชน การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนกะเหรี่ยงมีความตระหนักและมีจิตสำนึกมีความรู้และเข้าใจ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงเป็นรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ในการใช้ที่ดินในการเพาะปลูกเพื่อผลิตผลในการเลี้ยงชีพและเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน การทำไร่หมุนเวียนพัฒนาจากประสบการณ์เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ ความเชื่อที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษของการทำไร่หมุนเวียนให้เกิดความรู้ ความเชื่อ ตลอดจนพิธีกรรมของชุมชนกะเหรี่ยงจะควบคุมติดตามตรวจสอบการ คัดเลือกพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนให้เป็นไปตามระบบเชิงอนุรักษ์ดินและน้ำ ในการทำไร่หมุนเวียนนั้น นอกจากจะไม่กระทบต่อระบบนิเวศยังต้องไม่ให้มีผลกระทบต่อคนในชุมชนมิให้เกิดความเดือดร้อน ถ้าหากกระทำการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือข้อห้ามมีความเชื่อว่าจะเกิดเภทภัย การเจ็บป่วยหรือการล้มตายของคนในครอบครัว กฎข้อห้ามจึงเป็นความเชื่อ จึงเป็นการจัดระบบให้เชื่อต่อคนในสังคมที่อยู่ร่วมกันในชุมชนและระบบนิเวศ กฎข้อห้ามของชาวกะเหรี่ยงชุมชนลุ่มน้ำแม่เทย ได้แก่ การห้ามทำไร่ติดต่อกันจะทำให้เกิดการไหลบ่าของหน้าดินในฤดูฝนและยาก

ต่อการฟื้นตัวของป่า ควรห้ามทำไร่สอฝ้างของลำห้วย จะทำให้เกิดการพังทลายตะเล็งและทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ การห้ามทำไร่บริเวณขุนน้ำพื้นที่ที่อยู่บนหมู่บ้านตั้งอยู่และพื้นที่ทำนา เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน นิพนธ์ คันศเสวี (2537) การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนเป็นการกระบวนการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยอยู่พื้นฐานความรู้ ความตระหนักและจิตสำนึกในการนำทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์ สูงสุดต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์โดยอยู่พื้นฐานความรู้ ความตระหนักและจิตสำนึก ในการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่องตลอดไปในอนาคต สากลสถิตวิทยานันท์, และคณะ (2542) การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ตามหลักอนุรักษ์วิทยา ทำให้มนุษย์มีทรัพยากรต่าง ๆ ใช้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดไปในอนาคต วิชัย เทียนน้อย (2544) ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรอย่างชาญฉลาดนั้น จะต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทางสังคมหรือวัฒนธรรม หรือ สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เพราะว่าวัฒนธรรมและสังคมของมนุษย์ได้พัฒนาตัวเองมาพร้อมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของสังคมนั้น ๆ กล่าวโดยทั่วไป การอนุรักษ์ คือได้ว่าเป็นทางแห่งการดำเนินชีวิต เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์เป็นอันมาก

สัมฤทธิ์ผลในการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของฐลสิทธิ์ ชูชาติ (2538) ได้ศึกษาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าและระบบนิเวศ เพื่อปัญหาภัยแล้งของประเทศไทย พบว่า การใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านในรูปแบบของความเชื่อ พิธีกรรม กฎบังคับและการลงโทษต่อผู้ฝ่าฝืนบุกรุกป่า จึงทำให้ภาคเหนือตอนบน โดยเฉพาะที่มีกะเหรี่ยง ลัวะอยู่มาก มีพื้นที่ป่าเหลือกที่สุดในประเทศไทย เมื่อเปรียบเทียบตั้งแต่ พ.ศ. 2504 - 2536 สุรพงศ์ ฌวีภักดิ์ (2541) ได้ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพราะชาวบ้านมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ผูกพันอยู่กับป่า จนทำให้มีคำกล่าวว่าได้กินจากน้ำ ต้องรักษาน้ำได้กินจากป่าต้องรักษาป่า

จากการศึกษาค้นคว้าในครั้งยังพบว่าชุมชนชาวกะเหรี่ยงในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เทยมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน ตามสถานการณ์ของทรัพยากรป่าไม้และเด็กจากประสบการณ์ สาเหตุเนื่องจากแรงกดดันการเพิ่มจำนวนประชากร การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ นโยบายรัฐ กฎระเบียบชุมชน และการปรับเปลี่ยนเนื่องจากสถานการณ์สภาพปัญหาของพื้นที่ป่าไม้ ได้แก่ การลดขนาดพื้นที่ในการทำไร่ลง การลดระยะเวลาหมุนเวียนลง การใช้พื้นที่ทำนา

ขั้นบันไดแทนการทำไร่หมุนเวียน ในการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อให้เกิดความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่และเพื่อไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบต้นน้ำ การมีส่วนร่วมของชุมชนบนพื้นที่ต้นน้ำในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างยั่งยืน

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา

จากการศึกษาค้นคว้าภูมิปัญญาชาวบ้านกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำแม่เทย อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ มีข้อเสนอแนะดังนี้

- 1) การมีการส่งเสริมและพัฒนารูปแบบใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตพื้นที่อนุรักษ์ต้นน้ำ ในลักษณะเชิงอนุรักษ์ดินและน้ำ โดยอยู่บนพื้นฐานของศักยภาพและภูมิปัญญาชาวบ้าน
- 2) ควรจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตพื้นที่ต้นน้ำ และกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนให้ชัดเจน
- 3) การมีควบคุมจำนวนประชากรในเขตพื้นที่ต้นน้ำ เพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำเพิ่มขึ้น
- 4) การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- 5) การสนับสนุน ส่งเสริมการเรียนรู้และให้ความรู้การใช้ประโยชน์ที่ดินและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
- 6) รัฐบาลควรจะมีนโยบายที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนชาวเขาที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ต้นน้ำลำธาร

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้นคว้าในอนาคต

- 1) ควรมีการศึกษาศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ต้นน้ำ
- 2) ควรมีการศึกษาผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบไร่หมุนเวียนในเขตพื้นที่ต้นน้ำ โดยเฉพาะบริเวณที่มีความลาดชันสูง